

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора філософських наук
Скловського Ігоря Зіновійовича
на дисертацію Стівця Олександра Васильовича
«Інститут інтелектуальної власності
в епоху інформації й постмодерну:
соціально-філософський ракурс»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Актуальність досліджуваної з соціально-філософських позицій наукової проблеми пов'язано із недостатньою вивченістю проблематики інтелектуальної власності за межами юриспруденції. Тож автор пропонує в своїй дисертації істотно розширити межі дослідження даного складного, мультимодального та полісемантичного феномену. До того ж особлива соціокультурна обстановка сьогодення, взаємна обумовленість й складна детермінованість соціальних конфліктів різного роду, що спостерігаються в житті сучасної цивілізації, спонукають дисертанта до пошуку філософських відповідей на питання, яке ж місце належить інституції інтелектуальної власності в нинішньому світі, враховуючи вплив нових технологічних і соціокультурних чинників.

Вихід за рамки існуючих підходів до вивчення проблематики інтелектуальної власності передбачає необхідність використання широкого спектру наукових методів і концептуальних підходів. У процесі знайомства із дисертаційною роботою Стівця О. В. ми бачимо, що методологічну основу дослідження склали такі наукові підходи, як системний, соціокультурний, інституційний, структурно-функціональний. Серед основних методів очевидним видається застосування в роботі діалектичного, порівняльно-правового, історико-філософського, методу структурного аналізу, загальнонаукових прийомів аналізу, синтезу, екстраполяції, дедукції, аналогії, тощо.

Основний зміст дослідження структурований за п'ятьма розділами та 16 підрозділами. Детальний аналіз тексту даної дисертації спонукає нас зупинитися на деяких моментах, в більшості випадків висловлюючи згоду з позицією дисертанта, однак в окремих випадках – позначити певну дискусійність або викласти альтернативні думки.

Заслуговує уваги висловлене на с. 93 дисертації твердження, що монополізуючи програмні продукти та право використовувати елементи творів минулого для творчих запозичень з тим, щоб мотивувати їхніх авторів, інститут інтелектуальної власності – одночасно з цим – створює т.зв. «штучну рідкість», свого роду інформаційний дефіцит, не тільки змушуючи нового (тільки-но вступаючого на творчий шлях) автора силою закону платити за те, що він міг би отримати безкоштовно, але й безпосередньо гальмуючи процес розвитку його власних інтелектуальних продуктивних сил. Можна погодитись і з тим, що у сфері інтелектуальної діяльності вплив на формування особистості самого творця чинять всі твори, з якими він ознайомлений.

На підтвердження зазначеної вище тези, в іншому підрозділі, на с. 283-285, дисертантом наводиться деяка цікава статистика. При цьому зазначається, що сумніватися в її об'єктивності не доводиться, адже її джерелом є бостонський журнал *The Atlantic*, одне з найстаріших і найбільш респектабельних періодичних видань США. А враховуючи, як трепетно американське суспільство ставиться до авторського права, навряд чи можна запідозрити даний журнал в упередженості та підтримці противників копірайту. Тут ми погодимося, що західне суспільство в цілому традиційно вважається апологетом глобальної абсолютизації інтелектуальної власності. Статистичні дані статті зі згаданого журналу свідчать про наступну негативну тенденцію: «копірайт» більшою мірою пов'язаний зі зникненням книг, ніж з їхньою доступністю. Незабаром після того, як твори згенеровані та опубліковані (тобто дисеміновані, й реально стають об'єктами авторського права),

вони пропадають з відкритого доступу та повертаються назад, в кращому випадку, по закінченні терміну «копірайту», але повертаються вже в значно меншому асортименті.

З огляду на цю цікаву статистику, представлену в дисертації, дійсно, можна констатувати наявність наступної дилеми: з одного боку, «копірайт» створювався з метою стимулювання творчості та збільшення розмаїття творчої, інтелектуально-місткої продукції. Однак, з іншого боку, ми споглядаємо неочікуваний ефект – «копірайт» змушує книги зникати; а закінчення термінів дії копірайту – ось що дійсно повертає їх до життя. Тож в якомусь ступені, як відзначає дисертант, авторське право не стільки стимулює творчість, скільки створює інформаційний дефіцит, і в цьому плані «копірайт» певною мірою навіть пригнічує розвиток культури.

Водночас дуальність «копірайту», аналізові якої спеціально присвячено підрозділ 5.1 дисертації Стовця О. В., вимагає також враховувати загальноприйняті етичні принципи й правові норми щодо незаперечного права будь-якої людини володіти, користуватися й розпоряджатися результатами власної інтелектуальної, творчої праці. Дисертантом звертається увага, що джерелом найвищої юридичної сили, яким зазначений принцип підтверджується й гарантується, є Конституція України, положення якої додатково конкретизуються вітчизняним цивільним законодавством у сфері авторського права і ратифікованими Україною міжнародними угодами на цей рахунок.

На с. 110-111 дисертації, в рамках аналізу суперечливих аспектів буття інституту інтелектуальної власності в реаліях глобалізації культури, вдало висвітлюються сучасні метаморфози із деякими типами інтелектуальних продуктів у медіа-сфері. Їхня репрезентація пов'язується дисертантом із необхідністю звернення до філософського аналізу новітніх соціокультурних «симптомів» глобалізації, перш за все – у сфері масової культури. З цього приводу Стовпець О. В. відзначає,

що популярна продукція зі світу музики, літератури й кіно, медіавіруси та інтернет-меми, інші подібні явища, циркуляція котрих в культурному просторі цивілізованого людства стала можливою завдяки інтернаціоналізації, інформатизації, віртуалізації, – час від часу ніби спалахують на теренах масової культури та захоплюють свідомість цілих соціальних груп (найчастіше, молоді) у різних куточках земної кулі.

Можемо тут висловити згоду із думкою дисертанта, що за своїм естетичним значенням та духовним потенціалом, звісно, окремі «мас-культурні винаходи» сучасності, на кшталт «покемонів», навряд чи здатні конкурувати із надбаннями класичної культури минулого. Однак, важко не погодитися, що вони мають не менш глобальний характер сьогодні, ніж, наприклад, стилі бароко, або ампір, або конструктивізм у свої часи. Втім, їхня глобальна розповсюдженість ще не означає, що такі явища (як згадувані «покемони») мають хоч якийсь шанс пройти випробування часом. Найбільш ймовірно, що вони будуть назавжди забуті з такою ж швидкістю, із якою так феєрично розповсюджувалися ще вчора у головних просторах масової культури – в Інтернеті й на телебаченні (с. 111).

Однак, як зазначає сам автор, в контексті його дисертаційного дослідження видається особливо важливим підкреслити, що всі ці швидкоплинні явища – популярні образи масової культури, комп'ютерні ігри, аніме, кліпи, інша медіапродукція – мають вражаючий грошовий вимір, оскільки з точки зору юриспруденції вони є об'єктами права інтелектуальної власності. Ті ж «покемони» – це медіафраншиза і товарний знак, що належить японській компанії Nintendo, розробки якої вчинили істотний вплив на формування цілої ігрової субкультури всесвітнього масштабу. Медіафраншизи є важливим сучасним різновидом інтелектуальної власності з персонажами, антуражем (вигаданим всесвітом) і торговою маркою оригінального медійного

твору, такого як повнометражний фільм, серіал, літературний твір, телевізійна передача або відеогра.

Дисертант зауважує, що медіафраншизи зазвичай виникають, коли твір з однієї форми переходить в іншу. Наприклад, літературні твори часто екранізуються. Повнометражні фільми отримують продовження у вигляді телесеріалу. Деякі книги також засновані на сюжетах відомих фільмів, серіалів, телешоу, коміксів, а їхні герої можуть ставати діючими особами комп'ютерних ігор, прообразами іграшок, тощо. Тож надалі ми погоджуємося із загальним резюме на с. 211 дисертації, що масова культура поліморфна, і що її розмаїття перебуває у зв'язку із феноменом постмодернізму, який фіксує ментальну специфіку сучасної епохи.

Ми також солідарні із думкою, що проблем із юридичною класифікацією об'єктів інтелектуальної власності зазвичай не виникає. Протиріччя з'являються тоді, коли захищені з формально-юридичної точки зору об'єкти потрапляють в цивільний обіг (особливо – у віртуальний інформаційний простір), і починається їхнє неконтрольоване глобальне розповсюдження. Ці судження дисертанта не викликають заперечень та, на наш погляд, надають важливе пояснення окремих передумов для виникнення конфліктів у площині функціонування інституту інтелектуальної власності.

Не менш цінним для соціальної філософії вважаємо здійснену у Розділі 4 дисертації Стовпця О. В. спробу помістити інтелектуально-правову проблематику в культурне середовище постмодерну. З цією метою дисертант проводить порівняльно-філософське дослідження впливу попередніх культурно-історичних епох, умовно позначуваних як «премодерн» (маючи на увазі традиціоналізм) і «модерн», та особливостей прояву постмодерних тенденцій у різних інтелектуально-творчих сферах. Вважаємо цю спробу в цілому вдалою, адже в результаті ґрунтовного вивчення специфіки згаданих соціокультурних парадигм (премодерну, модерну, постмодерну) Стовпець О. В.

виокремлює специфічні риси, яких набуває інститут інтелектуальної власності в епоху інформації й постмодерну.

Масив використаних літературних джерел, а також їхній характер підкреслюють об'єктивність проведеного наукового дослідження. Значна кількість авторських публікацій з дисертаційної проблематики (як дослідних, так і апробаційних) також свідчить на користь дисертанта, кажучи про необхідний рівень його компетентності та обізнаності в даній тематиці.

Однак, на нашу думку, слід звернути увагу на упущення наступного характеру:

1) Назва дисертаційної теми містить слово «ракурс». З огляду на це, ми вважаємо доцільним пояснення десь у тексті роботи, чому власне автор вирішив обрати саме цей термін, «ракурс», а не «погляд», або «бачення», або «кут зору». Нажаль, подібних обґрунтувань при знайомстві з дисертаційною роботою ми не знаходимо.

2) В дисертації (і також у авторефераті) структурна частина «наукова новизна одержаних результатів» містить пункт, що в рамках даної роботи вперше з соціально-філософських позицій було виділено ознаки інтелектуальної власності у постмодерній культурній ситуації (і ми з цим згодні), а також – що осмислено системоутворюючі складові інституту інтелектуальної власності. Загальна структура та змістовні частини роботи дозволяють зробити такий висновок, втім, варто було б якось більш концентровано та чітко позначити, які ж ці ключові складові елементи?

3) Інтелектуальна власність, як витікає з аналізу дисертаційної роботи Стівца О. В., тісно пов'язана з інноваційною і творчою діяльністю. Тож очевидно, що роль інтелектуальної власності в «суспільстві знань» буде дедалі зростати. Нам здається, що в роботі не приділяється спеціальної уваги вивченню освітнього потенціалу інтелектуальної власності. З огляду на це, хотілося б висловити думку,

що осмислення освітнього потенціалу інтелектуальної власності додало б певної продуктивності й практичної ваги даному науковому дослідженню.

Разом з тим, викладені критичні зауваження щодо можливих упущень дисертанта не зменшують теоретичної цінності й не заперечують новизни докторської дисертаційної роботи, поданої на захист Стівцем О. В. У процесі уважного знайомства із дисертацією можна зробити загальний висновок про наявність якісного, цікавого, теоретично і методологічно обґрунтованого, самостійного, завершеного наукового дослідження, а також засвідчити достатній рівень новаторства у відношенні отриманих результатів, і оцінити роботу дисертанта позитивно.

Дисертант пропонує нове розуміння сучасної ролі інтелектуальної власності та акцентує увагу на зміні її статусу в нинішньому інформаційному суспільстві, що рухається у т.зв. постмодерному культурному напрямку. Продемонстроване в дисертації Стівця О. В. бачення інституту інтелектуальної власності у якості системи уніфікації суспільних взаємодій стосовно інтелектуальної, творчої, інноваційної продукції, надає можливість констатувати, що на цю інституцію покладаються важливі для сучасного життя соціальні функції, які мають культурні, економічні, політичні, етичні, духовні аспекти у процесі своєї реалізації. Отже, осмислення цих функцій має не тільки теоретико-методологічну цінність, а ще й практично-орієнтовану специфіку.

Основні теоретичні положення дисертаційної роботи Стівця О. В. сформульовані вдало, та часто вони супроводжуються ще й доречними ілюстраціями, інформативними прикладами з життя. Такий стиль роздумів дисертанта додає роботі аргументованості. Таким чином, ми переконані, що науковий доробок Стівця О. В. має потенціал продуктивно реалізуватися у сферах гуманітаристики, юриспруденції, культури, в освітній діяльності, в соціальній філософії.

Дисертація «Інститут інтелектуальної власності в епоху інформації й постмодерну: соціально-філософський ракурс» авторства Стівця Олександра Васильовича повністю відповідає Наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 р., та п.п. 9, 10, 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів». Вважаємо, що дисертант Стівець О. В. заслуговує на присудження йому наукового ступеню доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, доцент,

професор кафедри суспільних наук,

інформаційної та архівної справи

Кіровоградського національного

технічного університету

І. З. Скловський